

Наталія Сапфірова

ПРЕДМЕТИ ФАБРИКИ ХУДОЖНЬО-ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ Й. МАРШАКА У ЗБРАННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАКОРДОННИХ МУЗЕЇВ

Ювелірна продукція київської Фабрики художньо-ювелірних виробів Йосипа Маршака (була заснована 2 травня 1878 р., працювала по серпень 1918 р.), представлена у музеях, нечисленна порівняно з загальною кількістю виробів. Наприкінці XIX ст. фабрика була лідером ювелірного виробництва у Південно-Західному краї і займала почесне місце серед ювелірних фірм Російської імперії [2, 52; 7].

Асортимент фірми складався із прикрас, виробів із срібла, подарунків, знаків, жетонів та медалей. Прикраси виготовляли із золота, платини, срібла, перлів і дорогоцінного каміння – діамантів, рубінів, смарагдів, синіх сапфірів. Як вставки у прикраси використовували бірюзу, опал, аметист, шерл (турмалін), місячний камінь. Зі срібла виготовляли посуд, туалетні та письмові прибори, накладки на бювари, подарункові адреси, альбоми, пам'ятні блюда та сільниці [17, 18]. Фірма виконувала замовлення до визначних подій з життя Києва: візитів царської родини та урядовців, пам'ятні подарунки державним службовцям та почесним громадянам, які належали до фінансової, промислової та культурної спільнот [2, 52; 21, 6].

Вироби фабрики зберігаються у вітчизняних та зарубіжних музеях: НМІУ та його філії – Музеї історичних коштовностей України (Київ), Музеї однієї вулиці (Київ), Вінницькому обласному краєзнавчому музеї (Вінниця), Державному історичному музеї та Російському національному музеї (обидва – Москва, РФ), Державному Ермітажі та Музеї Фаберже (обидва – Санкт-Петербург, РФ).

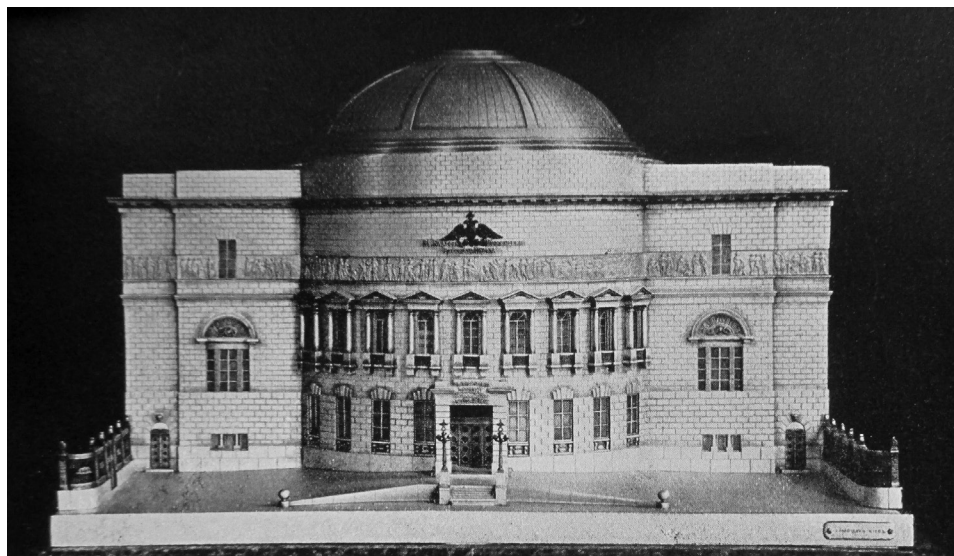

Рис. 1. Срібна модель Педагогічного музею. З Альбому Всеросійської виставки у Києві. 1913 р.

Однією з найбільших в Україні колекцій виробів фабрики володіє Музей історичних коштовностей України [1, 69]. Взірцем продукції у стилі модерн [20] є підстаканник «Дракон», що неодноразово експонувався на виставках й ілюстрації якого опубліковано у тематичних виданнях [5, 90; 11, 69; 12, 224; 22, кат. № 210]. Унікальним експонатом є і меморіальний срібний вінок – невід'ємна частина похоронного обряду відомих людей та представників вищого стану [15, 394–409]. Срібне блюдо, у 1913 р. подароване князю Юсупову графу Сумарокову-Ельстону селянами с. Попова слобода Курської губернії Путивльського повіту, вирізняється простою формою з мінімумом декору – емальованим гербом та написом-присвяченням. Кавник та цукерниця, крім іменного тавра Й. Маршака, мають тавра «Н. Т» і Московського про-

бірного округу. Відомо, що Й. Маршак співпрацював з московськими ювелірними фірмами й майстернями.

У НМІУ зберігаються срібна модель Педагогічного музею імені Цесаревича Олексія та срібне блюдо, подароване митрополиту Іоанникію церковними старостами м. Києва [1, 70–71; 9, 94–99; 10, 198; 13]. Зображення моделі Педагогічного музею (замовленої на фабриці Й. Маршака київським купцем та меценатом С. Могилевцевим у подарунок імператору Миколі II) у 1911 р. була опублікована у додатку до газети «Киевская мысль» [8], у 1913 р. – в Художньо-ілюстрованому альбомі Всеросійської виставки в Києві [19, 177] та ювілейному виданні фабрики Й. Маршака на честь її 35-річчя [21] (рис. 1, 2, 3).

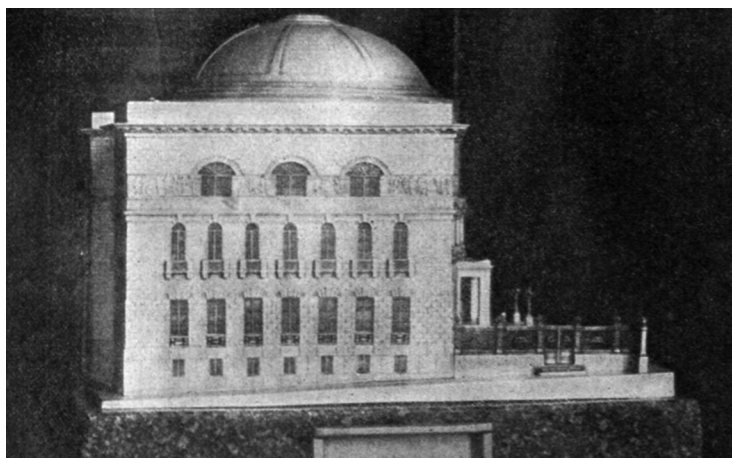

Рис. 2. Срібна модель Педагогічного музею. 1911 р.

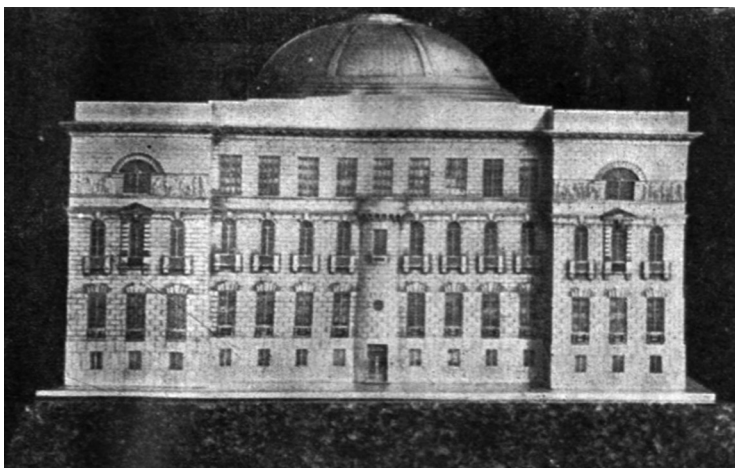

Рис. 3. Срібна модель Педагогічного музею. 1911 р.

Вінницький обласний краєзнавчий музей має 47 срібних виробів фабрики Й. Маршака [4], на 46 з яких (23 виделки і 23 столові ложки) вигравійовано ініціали власника. Ще один предмет – цеберко для шампанського, оздоблене головою коня. Така деталь, що прикрашає підставки під столові прибори, вази, набалдашники для стека та інші речі, характерна для продукції фабрики [18].

У Музеї однієї вулиці експонуються футляри для прикрас ювелірних магазинів та підприємств кін. ХІХ – поч. ХХ ст. у Києві – фабрики Й. Маршака (рис. 4), Ю. Майкапара, С. Вишневського та Першої Київської ювелірної та художньо-граверної артілі. Останній вироблений для Всеросійської виставки у Києві 1913 р.

Рис. 4. Футляр. Фабрика Й. Маршака. Музей однієї вулиці, Київ.

У Державному історичному музеї (Москва) представлені золотий портсигар із сапфіровим кабошоном, срібне люстерко та срібна сільничка, виделки «гладкого звичайного фасону», «американського фасону» та у стилі ампір (назви наведені згідно з Прейскурантом Фабрики художньо-ювелірних виробів Й. Маршака 1905 р.); срібний камінний годинник з циферблатом, декорованим кільцевою лавровою доріжкою, круглими розетками, листям дубу, меандром, шишкою пінії.

Рис. 5. Портсигар. Фабрика Й. Маршака. Музей Фаберже, Санкт-Петербург.

До виняткових виробів фабрики Й. Маршака належать експонати Державного Ермітажу, що неодноразово експонувалися на виставках – лабрадоритові блюдо і сільниця у срібній оправі – дарунок київського дворянства імператору Миколі II під час його візиту до Києва у серпні 1896 р. з нагоди освячення Володимирського собору [6, 90; 14, 133]. Кришка сільниці увінчана фігурою Архангела Михаїла. Каменерізні роботи по лабрадориту виконав В. Корчаков-Сивицький, срібну оправу у техніці литва, золочення, карбування – фабрика Й. Маршака. Блюдо має розміри 54,5 x 54,5 x 5 см, сільниця – 16,5 x 14 x 14 см. Клейма: «І.А. МАРШАКЪ»; міське клеймо Києва (архангел Михаїл з мечем), ініціали пробірного майстра («СО/1896» – Орлов

Стахій Кіндратович), дата «1896» і проба срібла «84». На накладці на чільній стороні блюда є напис: «ОТЪ ВЪРНОПОДДАНАГО КІЕВСКАГО ДВОРЯНСТВА / Н П А / АВГУСТА / 1896». На звороті блюда: «РАБОТА ИОСИФА МАРШАКА ВЪ КІЕВЪ. ЛАБРАДОРЪ ИЗГОТОВЛЕНЪ В. В. КОРЧАКОВЪ-СИВИЦКИМЪ». На сільниці: «РАБОТА ЈОСИФА МАРШАКА ВЪ КІЕВЪ».

Рис. 6. Срібна модель католицького костелу, м. Миколаїв.
Аукціон Christie's Женева, 13 травня 1987 р.

Рис. 7. Костел св. Йосипа, м. Миколаїв. Листівка, кін. XIX – поч. XX ст.

Майстер-каменеріз Володимир Варфоломійович Корчаков-Сивицький володів майстернею, відкритою у 1860 р. [16, 12–18], був титулярним радником IX класу, власником 1309 десятин землі при с. Кам'яному Броді Коростишівської волості. У Києві працювало підприємство «Каменный Бродъ» (вул. Велика Васильківська, 28), що виготовляло пам'ятники. Продукцію підприємства реалізували представництво фабрики «Каменный Бродъ» та склад пам'ятників і огорож братів Якубовських у Києві, на рекламному оголошенні яких зображено шість медалей, зокрема іменна нагородна медаль «За тудолюбие и искусство Корчак[ову]-Сивицк[ому]» із зображенням Олександра II. Це дає змогу зробити висновок про заслуги В. Корчакова-Сивицького та успішну діяльність його фабрики.

Зображення означених блюда і сільниці є у Прейскуранті фабрики Й. Маршака 1905 р. [17, 49, № 1], проте опис предметів не відповідає ілюстрації ні за матеріалом, ні за датою, ні за приводом для створення: «Блюдо художественно-чеканной работы съ эмалированным Государственнымъ гербомъ и видами Кіева. При немъ солонка въ виде шапки Мономаха. Заказано для поднесенія хлѣба-соли Ихъ Императорскимъ Величествамъ въ день Священнаго Коронованія 14 мая 1896 г. отъ жителей города Кіева. За художественность отдѣлки получена благодарность отъ Кіевского Городскаго Управленія» [17, 49]. Зображення описаного блюда представлено у іншому виданні фабрики Й. Маршака.

У Музеї Фаберже (Санкт-Петербург, РФ) експонується виріб фабрики Й. Маршака – золотий портсигар, прикрашений накладкою – якорем із сапфірами та діамантами з огранкою трояндою (рис. 5).

У колекції Російського національного музею (Москва, РФ) знаходиться срібна модель костелу св. Йосипа (1896 р. спорудженого за проектом В. Домбровського) у м. Миколаєві, виготовлена фабрикою Й. Маршака (рис. 6, 7) як дарунок парафіян місцевому ксьондзу [3, 268–270].

«Стиль Маршака» у прикрасах і ужиткових речах можна визначити як синтез художніх та технологічних тенденцій ювелірної моди кін. XIX – поч. XX ст. підприємств Російської імперії та європейських фірм з урахуванням смаків та вподобань місцевої клієнтури. Вироби Фабрики художньо-ювелірних виробів Й. Маршака займають гідне місце у колекціях вітчизняних та зарубіжних музеїв. Зв'язок із історичними подіями, персоналіями, а також художні та естетичні складники предметів фабрики дають змогу їх визначити як об'єкти культурного надбання.

Джерела та література

1. Арустамян Ж. Ювелірна фабрика Йосипа Маршака // **Пам'ятки декоративно-ужиткового мистецтва із колекції Музею історичних коштовностей України – філіалу Національного музею історії України**: темат. зб. наук. пр. Київ, 1993.
2. Афанасьев А. К. Маршак А. История фабрики моего отца // **Антиквариат, предметы искусства и коллекционирования**. 2004. № 12.
3. Галайба В. **Из жизни губернского Киева**. Киев, 2015.
4. Ерліх Л. **Вироби зі срібла із колекції музею** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://museum.vn.ua/articles/pod2/erlh_1_d_virobi_z_srbla_v.html – Дата звернення: 25.11.2014 – Назва з екрана.
5. **Золота скарбниця України. Серія: Обличчя мистецтва**. Київ, 1999.
6. **Карл Фаберже и мастера камнерезного дела. Самоцветные сокровища России** // [Каталог выставки 08.04–24.07.2011 г.] / ГИКЗ «Московский Кремль». Москва, 2011.
7. **Кіевская мысль**. 1918, № 151, 23 (10) августа.

8. **Кієвская мысль.** 1911, № 52, 21 октября. Приложение к № 291.
9. *Крапивко О. Скурлов В.* Украинский Фаберже // **ANTIQ.INFO.** 2007, № 53, июнь.
10. *Ковалинський В.* **Київські мініатюри.** Книга перша. Київ, 2006.
11. **Музей історичних коштовностей України.** Київ, 2013.
12. **Музей історичних коштовностей України. Альбом.** Київ, 2004.
13. **Національний музей історії України. Альбом.** Т. I. Київ, 2012.
14. **Последний российский император. Семья и двор Николая II на рубеже XIX–XX веков: каталог выставки** [в выставочном Центре «Эрмитаж-Выборг». 29.10.2012–28.02.2013] / Гос. Эрмитаж: Санкт-Петербург, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://erm.vbgcity.ru/sites/default/files/Poslednii_Imperator.pdf – Назва з екрана
15. *Ралдугіна Т.* Срібний вінок із Музею історичних коштовностей України – унікальна історична пам'ятка // **Музейні читання. Мат. наук. конф. «Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки» 18–20 листопада 2013 р.** Київ, 2014.
16. *Тутковский П.* **Юго-Западный край** (Серия «Популярные естественно-исторические и географические очерки»). Вып. I. Киев, 1893.
17. **Фабрика ювелира Иосифа Маршака в Киеве, Крещатик, дом № 4-й.** Факсимильное издание с оригинала 1905 г. Киев, 2004.
18. **Фабрика художественно-ювелирных изделий Иосифа Маршака в Киеве, Крещатик, дом 4-й** [Каталог]. Киев, 1905.
19. **Художественно-иллюстративный альбом Всероссийской выставки 1913 года в городе Киеве.** Репринтное издание. Киев, 2003.
20. *Школьна О.* **Фарфор-фаянс України ХХ століття.** Кн. 1. Київ, 2011; *Школьна О.* **Фарфор-фаянс України ХХ століття.** Кн. 2. Ч. 1: **Історія виробництв (середина XVII – початок ХХІ століття).** Таблиці. Реєстр імен провідних майстрів галузі. Київ, 2013.
21. **Юбилейное издание ювелира Иосифа Маршака. Его Высокопревосходительству господину военному министру В. А. Сухомлинову.** Киев, 1913.
22. **Sjaj ukrajinskih riznica. Umjetnine toreutike i zlatarske umjetnosti Ukrajine od XIII st. pr. n. e. do XX st.** Zagreb, 1989 [Каталог виставки «Сяйво українських скарбниць» у м. Загребі, Югославія].